

Poslední tři kapitoly druhého dílu ustupují svým významem ve srovnání s předchozím výkladem poněkud do pozadí. Osmá kapitola je věnována úloze axiomatizovatelného formálně-logického a matematického vyvozování v Marxově analýze. Rozborem úvah z první kapitoly třetího dílu Kapitálu se ukazuje, že postup Marxova vyvozování nelze převést na běžná formálně-logická schémata; v druhé části kapitoly se ukazuje, že Marx přisuzuje matematickému vyvozování přiměřený význam — na rozdíl od Hegela, který matematiku pro její kvantitativismus podceňoval. Hodnotu kapitoly poněkud snižuje ne tak skutečnost, že její závěry jsou předem očekávatelné, jako spíše to, že je založena na nepřilíh' rozsáhlém materiálu a že celý problém je formulován dosti úzce. Otázka formálně-logické axiomatizovatelnosti v Marxově myšlení a v marxistickém myšlení vůbec je nepochybně obtížná a bude ji třeba řešit v dalších pracích.

Kapitoly devátá a desátá podávají výklad o vztahu mezi jevem a podstatou v Marxově zkoumání a o analyticko-syntetickém charakteru zobrazování. Přestože jde o kapitoly dobře zpracované, nových poznatků není mnoho, patrně proto, že v tomto ohledu mají Marxovy úvahy již známé rysy tvůrčího vědeckého myšlení.

V posledním, třetím dílu knihy se autor snaží formulovat některé zobecňující závěry o marxisticko-leninském typu vědeckého myšlení. V úvodní kapitole ukazuje, že způsob Marxova zkoumání je ovlivněn některými specifickými okolnostmi. Marx přihlíží při výběru metod ke zkoumané látce, k tomu, v jakém vývojovém stadiu je zkoumaný předmět a v jakém stadiu je i jeho vědecké poznávání.

Poslední kapitoly monografie jsou spíše nárysem dalšího pracovního programu a úvahami o tematické a úkolech marxistického vědosloví. Je to otázka důležitá a aktuální, jak to např. dosvědčuje konference teoretiků vědecké metodologie, konaná nedávno v Kijevě (viz Voprosy filosofii, č. 10/1962). Na otázku o zobecnitelnosti postupu Marxova Kapitálu odpovídá Zelený s velkou zdrženlivostí. Do značné míry vlastně přenechává odpověď úsudku čtenářů.

Jak jsme se snažili ukázat, kniha Jindřicha Zeleného je práce o vysoké teoretické úrovni. Je soustavnější a obsáhlejší než většina prací věnovaných tomuto tématu a obsahuje mnoho nových a přesvědčivě podaných poznatků (v naší recenzi jsme mohli referovat jen o některých z nich). Není ovšem vyčerpávající interpretací metodiky myšlení Marxova Kapitálu případně dialektického myšlení vůbec.

V rámci dobového kontextu je nesporně možno hodnotit knihu jako tvůrčí počin napomáhající postupně překonat dogmatické reliktu v chápání subjektivní a objektivní dialektiky a dále rozvíjet marxistickou dialektickou metodu. Zkoumat dialektiku myšlení v dílech klasiků je nesporné. Práce věnované analýze děl klasiků jsou však právě v naší době významné a mají značně progresivní charakter, protože proti schematickým postupům a mylným názorům, neprávem se odvolávajícím na klasiky, staví obrazy opravdového tvůrčího marxistického myšlení. Škoda, že z našich filosofů se jich tak málo věnuje těmto otázkám. *Jaromír Bartoš*

Keynes a současné rozpory americké ekonomiky (Praha, NPL, 1961, str. 192).

Nepočtená překladová literatura z děl marxistických i pokrokových ekonomů z kapitalistických zemí byla u nás v roce 1961 obohacena prací amerického ekonomu G. Siskinda, jež je kritikou keynesovství a jeho uplatnění v ekonomice Spojených států. Autor knihy žije nyní celou řadu let v Polsku, a tam i kniha nejprve vyšla. To má jistý význam i pro pochopení knihy. Siskind totiž hovoří o postoji amerických marxistů ke keynesovství jaksí „v třetí osobě“, jako by k nim nepatřil, a to plyne jen z jeho místní odloučenosti od amerických poměrů. Sám v práci stojí samozřejmě důsledně na marxistických pozicích.

Siskind si pro svou práci vytkl velmi náročný úkol, zejména vzhledem k rozsahu knihy. Šlo mu zvláště o to, aby ukázal vliv keynesovství na americký politický život, přitom se zvláštěm zřetelem na požadavky odborů, v čemž je zahrnut i vliv keynesovství na dělnictvo. Zároveň autor zkoumá nové rysy, jichž Keynesova teorie nabyla v dnešní americké buržoazní ekonomické teorii. Po této stránce představuje tedy Siskindova práce jakýsi protějšek k starší práci britského ekonomu J. Eatona *Marx proti Keynesovi*, jež analogicky zkoumá postavení keynesovství v poválečné Velké Británii. Nevelký rozsah knihy autorovi nedovolil, aby rozebral Keynesovu teorii v plném rozsahu, a přinutil jej, aby se omezil jen na rozbor základních myšlenek. Čtenář, který by v práci hledal důkladné poučení o Keynesově teorii, je tedy nenajde a udělá lépe, obrátí-li se např. k hutné práci Bljuminové *O soudobé buržoazní politické ekonomii*, neboť Siskindova kniha vlastně již předpokládá obecné vědomosti o Keynesovi. Zato čtenář, který hledá poučení o dnešním významu keynesovství ve Spojených státech, je v této práci skutečně najde.

V první kapitole se autor zabývá obecně historickým zařazením Keynesovy teorie do proudů moderní buržoazní ekonomické teorie. Ukazuje, že tato teorie je plodem krize let 1929—1933

a že chce být návodem pro jistou reformu kapitalismu. Zabývá se kořeny Keynesovy teorie v podmínkách Spojených států a je v tom, že se tato teorie stala teoretickým ospravedlněním protikrizových programů, zejména rooseveltovských, v 30. letech. Ukazuje též, že rázem získala vliv i na odborové hnutí, v němž se uplatnila jako protiváha marxismu. Keynesovská teorie se tak stala i teoretickým podkladem obnovení víry v kapitalismus. Siskind zde konstatuje, že keynesovství přispělo k zpolitizování hospodářských bojů odborů v hlavních kapitalistických státech tím, že podle něho plnou zaměstnanost a vyšší spotřebu lze zajistit jen pomocí státu. Ukazuje při tom také, že plná zaměstnanost není nikterak v dnešní době všeobecným ideálem monopolistické buržoazie, jež potřebuje určitou rezervní armádu nezaměstnaných.

V druhé a třetí kapitole se Siskind zabývá základními otázkami Keynesovy teorie v konfrontaci s marxistickou teorií. Zejména zde věnuje pozornost otázkám automatického regulování kapitalismu v souvislosti s marxistickou kritikou Sayova zákona a vztahu kapitalismu k nadvýrobě. Ukazuje na vnitřní rozpory keynesovského systému, jež plynou ze statického pojetí a z abstrahování od dynamických zákonů kapitalistického vývoje, ukazuje též, že Keynes chápe obtíže kapitalismu v zásadě psychologicky. Keynes klade hlavní důraz na investice a po-hnutky k investování, přitom však nedává odpověď na základní otázky — co totiž určuje míru investic a čím je možno vysvětlit změny v míře zisku, zejména pak její zhroutení, jež považuje za příčinu krize, neboť psychologické okolnosti zde mohou být jen následkem, ne příčinou.

Nesprávné je však v těchto kapitolách všeobecné tvrzení, jako by až do Keynesa byla v buržoazní ekonomické teorii každá krize považována za ojedinělý, zcela náhodný jev, který nesusouví s jakýmkoliv zákonem vlastním kapitalistickému vývoji. Je pravda, že názory tohoto druhu byly v buržoazní politické ekonomii silně rozšířeny. Zároveň však existovala i řada teorií, které chápaly krize (a s nimi cyklus) za jev v kapitalismu nutný. Je tu možno poukázat např. na teorii Tugana-Baranovského, Aftaliona, Cassela, Schumpetera. Typické však pro tyto ekonomy je, že krize spojovali s technickou stránkou reprodukce (např. s reprodukcí fixního kapitálu), nebo je pokládali za nutnou daň pokroku (Schumpeter). Odtrhávali tedy krizi od společenské stránky kapitalistického výroby.

Čtvrtá kapitola je věnována současné novokeynesovské teorii. Siskind se tu zabývá zejména Hansenem a pokládá za hlavní rys novokeynesovství důraz na „socializaci poptávky“ proti keynesovské „socializaci investic“, což se má stát zajištěním dostatečné spotřeby pomocí státu (mimo jiné i sociálními výdaji a vhodným důchodovým zdaněním). To je podle Siskinda podstata požadavků liberálního novokeynesovství, k němuž se hlásí i odboráři a sociální demokraté. Jejich požadavky vyúsťují v zajištění vysokých reálných mezd a v nízké zisky, ovšem tak, aby přitom byla zajištěna i plná zaměstnanost. To znamená ve skutečnosti kontrolu mezd. Konečné slovo při zajištění plné zaměstnanosti by pak mělo připadnout státu. Siskind zde ukazuje na nereálnost domněnky, že by stát mohl odstranit překážky související s mírou zisku pro trvalou prosperitu. Stát jako představitel zájmů vládnoucích monopolů nemůže být nedotčen osudem zisku. Plná zaměstnanost by odstranila rezervní armádu nezaměstnaných a tím i překážku pro všeobecné zvýšení mezd; to by vedlo k dalšímu snížení zisku. Mohlo by sice nastat inflační zvýšení cen, to však znamená snížení reálné mzdy a tím i prohloubení rozporů mezi výrobou a spotřebou.

Podle názoru recenzenta však autor uměle konstruuje rozpor mezi „ortodoxním keynesovstvím“ orientovaným na investice a novokeynesovstvím orientovaným na spotřebu. Vždyť v keynesovském systému měl sklon k spotřebě a jeho podpora vždy veliký význam jako složka jeho „účinné poptávky“.

V páté kapitole se autor zabývá prostředky novokeynesovské politiky. Vidí je v rozsáhlých vládních výdajích, vesměs neproduktivních, jež by zajistily trh pro skupinu spotřebních potřeb a touto oklikou i pro výrobu výrobních prostředků. Tak mají být obě skupiny sladěny, zabezpečena rovnováha mezi výrobou a spotřebou a vyloučeny cyklické výkyvy. Siskind také ukazuje, že monopoly tuto politiku celkem odmítají a dávají přednost různým formám subvencování soukromých investic státem, což zase odmítají novokeynesovci.

Některé Siskindovy myšlenky obsažené v této kapitole však vzbuzují námitky. Autor píše, že si novokeynesovci neuvědomují, že jejich návrhy „socializace spotřeby“ ve skutečnosti nejsou proveditelné, aniž jsou zasaženy základy kapitalistických výrobních vztahů. Pravda však je, že např. Hansen ve svých pracích o nebezpečí stagnace amerického hospodářství si to uvědomuje velmi dobře, stejně jako Fellner.

Poněkud přehnané se zdají i názory na rozpory mezi oběma keynesovskými školami v současné době — ortodoxní, jež je pouze pro subvencování soukromých investic a pro podporu monopolních zisků, a liberální, k níž patří i odhory, podle nichž je nutno především podporo-

vat spotřebu a životní úroveň. Správně Siskind říká, že nakonec oba směry schvalují i vysoké vojenské rozpočty a zajištění státních výdajů stoupajícím dluhem (alespoň v praxi, i když v teorii). Avšak liberálové samozřejmě nejsou proti podpoře soukromých investic, např. daňovými výhodami. Vůbec celý program zajištění efektivní poptávky státem má sloužit i podpoře rozmachu soukromého podnikání, ovšem jaksi nepřímou cestou.

Poslední, šestá kapitola je věnována praktické stránce keynesovství a poměru amerických marxistů k němu. Siskind říká, že většina marxistů soudí, že keynesovská opatření mohou pozitivně ovlivnit cyklus, ne však zabránit krizi. Autor sám konstatuje, že v časopise *Political Affairs*, orgánu amerických marxistů, se projevuje ve vztahu ke keynesovství jistý rozpor: keynesovská teorie je sice odmítána, avšak v praxi se občas připouští, že opatření na ní založená mohou odvrátit krizi. Ukazuje však též, že američtí marxisté si velmi dobře uvědomují, že v polemice s keynesovstvím nejde jen o ekonomické programy a ideologické iluze, pro něž ho využívá buržoazie, nýbrž též o to, jak získat dělnictvo pro boj proti militarizaci (jež mu je předkládána jako alternativa ke krizi a nezaměstnanosti), v níž v praxi keynesovskou teorii inspirované programy zatím vyústily. Z tohoto hlediska je tedy nutné lišit od sebe boj proti Keynesově teorii a úsilí o programy proti krizi, v němž je možná jistá společná platforma levicových sil.

V závěru kapitoly (a tím i práce celé) se autor zabývá faktory, které mohly působit na hospodářský vzestup v poválečné době. Ukazuje, že tu šlo o řadu specifických skutečností souvisejících s válkou a se změnami v technice (např. s automatizací). Ukazuje také, že přes veškerou snahu stabilizovat vývoj existovala ve skutečnosti značná nejistota a nervozita jak v konkrétním vývoji národního hospodářství, tak i u ideologů kapitalismu.

Celkově lze hodnotit Siskindovu práci jako kladný přínos pro orientaci v současných základních směrech ekonomických názorů USA a pro jejich marxistickou kritiku. I když je kniha psána populárně a přístupně, není její četba snadná a s užitekem ji přečte jen ten, kdo má dost solidní přehled o ekonomice kapitalismu. Proto je záslužná i její ediční úprava, která knihu doprovodila hlavními údaji o buržoazních ekonomech, jejichž jména se v knize nejčastěji vyskytují, jakož i bližším výkladem pojmů typických pro současnou buržoazní ekonomickou terminologii.

Jiří Setinský

Bruzio Manzocchi: **Ekonomika Itálie** (Praha 1962, SNPL, stran 181).

Poměrně značný růst průmyslové výroby a investiční činnosti, k němuž došlo v řadě západoevropských států v souvislosti s expanzivní fází kapitalistického hospodářství v letech 1953—1957, vyvolal iluzi, a to nejen u buržoazních ekonomů a politiků, nýbrž také u některých příslušníků dělnické třídy kapitalistických zemí, že formy „starého“ kapitalismu jsou již překonány „novými“, které jsou prý schopny vyřešit ekonomické a sociální protiklady kapitalistické společnosti. Vznikla řada nových ideových doktrín: největší monopolistické skupiny rozvinuly širokou ideologickou kampaň, jíž obhajují současný kapitalismus a otupují třídní bdělost pracujících. Kritický rozbor této problematiky, u nás zhusta publikované, významně rozšířil také nedávno zesnulý marxistický ekonom *Bruzio Manzocchi*. Vydal knížku, v níž řeší řadu zásadních problémů soudobého kapitalismu v Itálii. Kniha vyšla roku 1960 v Římě pod titulem *Lineamenti di politica economica in Italia (1945—1959)*; jež český překlad, jež pořídil Ilja Šetlík, vydalo u nás SNPL začátkem roku 1962 a nese název *Ekonomika Itálie*.

Práce *Bruzia Manzocchiho* není encyklopedií italské ekonomiky a není ani obsáhlým syntetickým dílem zahrnujícím všechny otázky italského národního hospodářství. Je to vlastně cyklus knižně vydaných přednášek, jež autor přednesl v ekonomické sekci Institutu Antonia Gramscioho v Římě ve školním roce 1958—1959.

Po stručném úvodu, v němž seznamuje Manzocchi čtenáře s pramenným materiálem a s obsahem knihy, následuje třináct samostatných, chronologicky uspořádaných studií pojednávajících o hlavních problémech ekonomiky Itálie po druhé světové válce. Autor roztrídil problematiku do pěti základních etap zahrnujících období od r. 1945 do r. 1959. Závěr tvoří čtyři samostatné studie, které Manzocchi vydal již dříve v odborných časopisech a které hlavní otázky spíše doplňují a ilustrují. Výjimkou je poslední studie, jež je jakýmsi závěrečným shrnutím celé knihy. Dokumentační část tvoří statistické tabulky, přehledně zachycující některé významnější hospodářské a politické jevy poválečné Itálie.

Bruzio Manzocchi přistoupil ke zpracování značně obtížného tématu se vši odpovědností. Hodnota vybraných studií dokazuje, že je autor hluboce vědecky a marxisticky vzdělán a že dokonale ovládá nejen problémy italského národního hospodářství, ale i současnou politickou situaci v zemi.

Periodizaci italské ekonomiky provedl Manzocchi hned v první kapitole, která tvoří zároveň